

**UNIVERSITATEA „DUNĂREA DE JOS” DIN GALAȚI
ȘCOALA DOCTORALĂ DE ȘTIINȚE SOCIO-UMANE**

TEZĂ DE DOCTORAT

**LITERATURĂ ȘI PSIHOLOGIE:
WILLIAM ȘI HENRY JAMES**

Rezumat

**Conducător științific:
Prof. univ. dr. MICHAELA PRAISLER**

**Doctorand:
LILIANA FOCȘA (COLODEEVA)**

**GALAȚI
2017**

CUPRINS

ARGUMENT

INTRODUCERE

CAPITOLUL 1. O ANALIZĂ A LITERATURII MODERNISTE

- 1.1. Opoziția Victorianism – Modernism
- 1.2. Literatura modernă și teoria romanului
 - 1.2.1. Romanul Modernist – Geneză
 - 1.2.2. Henry James Junior
 - 1.2.3. Joseph Conrad
 - 1.2.4. Edward Morgan Forster
- 1.3. Romanul *Naif* și *Discussible* în viziunea lui H. James
- 1.4. Henry James: Arta și teoria romanului
- 1.5. Henry James: Secretul romanului
- 1.6. Concluzii

CAPITOLUL 2. LITERATURĂ ȘI PSIHLOGIE: WILLIAM ȘI HENRY JAMES

- 2.1. Portretul familiei James. Schiță
- 2.1. Psihologul
- 2.2. Romancierul
- 2.2. Eseurile lui Henry James
- 2.3. Frații James: Psihologie și literatură
- 2.4. Concluzii

CHAPER 3. TREI TIPURI DE DISCURS ÎN ROMANELE LUI HENRY JAMES

- 3.1. Reprezentarea conștiinței sinelui în romanele lui Henry James
 - 3.1.1. Sinele material și relația analogică dintre locul acțiunii și personaj
 - 3.1.1.1. Studiu de caz: *Portretul unei doamne*
 - 3.1.1.2. Studiu de caz: *Ce știa Maisie*
 - 3.1.1.3. Studiu de caz: *Ambasadorii*
 - 3.1.2. Sinele social și perspectiva Jamesiană
 - 3.1.2.1. Studiu de caz: *Portretul unei doamne*

- 3.1.2.2. Studiu de caz: *Ce știa Maisie*
- 3.1.2.3. Studiu de caz: *Ambasadorii*
- 3.1.3. Sinele spiritual și centrul conștiinței
 - 3.1.3.1. Studiu de caz: *Portretul unei doamne*
 - 3.1.3.2. Studiu de caz: *Ce știa Maisie*
 - 3.1.3.3. Studiu de caz: *Ambasadorii*
- 3.2. Senzații și Percepții: *Frumusețea este în ochii celui care privește*
 - 3.2.1. Studiu de caz: *Portretul unei doamne*
 - 3.2.2. Studiu de caz: *Ce știa Maisie*
 - 3.2.3. Studiu de caz: *Ambasadorii*
- 3.3. Fluxul conștiinței: Introspecție
 - 3.3.1. Studiu de caz: *Portretul unei doamne*
 - 3.3.2. Studiu de caz: *Ce știa Maisie*
 - 3.3.3. Studiu de caz: *Ambasadorii*
- 3.4. Concluzii

CONCLUZII FINALE

GLOSAR

BIBLIOGRAFIE

ANEXE

LISTĂ ARTICOLE PUBLICATE

Cuvinte-cheie: *conștiința, fluxul conștiinței, proces cognitiv, atenția selectivă, conștiința sinelui, sinele empiric, sinele material, social și spiritual, senzații, percepția lucrurilor, a timpului, și a spațiului, asociațiile și tipurile de atenție, perspectiva, personajul reflector, personajul ficelle, focalizatorul, focalizarea, tehnica narativă, centrul de conștiință, și tehnica narativă fluxul conștiinței.*

Introducere

We work in the dark – we do what we can – we give what we have. Our doubt is our passion and our passion is our task. The rest is the madness of art.
(Henry James, *The Middle Years*, in Edel 1996: 354)

Până la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, condiția romanului a atras atenția multor cercetători și scriitori. Romanul, ca formă literară autonomă, a primit o mulțime de definiții și teorii, continuând să evolueze și să se dezvolte până în prezent. Condiția romanului are o importanță majoră în zilele noastre. Modificările care au influențat și transformat romanul sunt prezentate în detaliu de Bayard Tuckerman în *Istoria Prozei de Ficțiune*, în limba engleză, și de Ian Watt în *The Rise of the Novel*.

Romancierii de la începutul secolului al XX-lea au încercat să ofere o definiție complexă a romanului modern. Lucrarea de față pune în evidență contribuția unora dintre aceștia precum: Henry James, Joseph Conrad, Edward M. Forster și alții. Cel mai convingător și mai influent, în încercarea sa de a defini și de a teoretiza conceptul de roman, a fost Henry James. El a fost preocupat nu numai de procesul de scriere a romanului, ci și de rolul și locul acestuia în literatură. În eseu său *The Art of Fiction* (1884), James își expune clar punctul de vedere asupra teoriei romanului. Mai mult, în eseu *The Future of the Novel* (1889), el a intuit, în mod evident, condiția și destinul romanului modern.

Henry James, scriitorul american și „maestrul literar”, în sensul european, a deschis calea pentru romancierii din epoca modernă, jucând astfel un rol important în formarea și dezvoltarea literaturii engleze de la începutul secolului al XX-lea. Lucrarea sa descrie particularitățile mentalității și vieții sociale americane și europene și deschide noi posibilități conștiente și vizuale pentru roman și povestirea scurtă.

Având în vedere cele expuse mai sus, această teză încearcă să examineze situația romanului modern și particularitățile legăturii dintre textul literar și evoluțiile din psihologie și filozofie apărute la începutul secolului al XX-lea. În primul rând, studiul se axează pe interrelația dintre teoria psihologică a lui William James și romanele psihologice ale lui Henry James. În al doilea rând, studiul își propune să analizeze și să interpreteze, în

paralel, lucrările prozatorului și dramaturgului, Henry James, și ale fratelui său, psiholog și filosof, William James. În cele din urmă, studiul dat intenționează să realizeze o analiză comparativă și contradictorie a aspectelor psihologice ale celor trei romane ale lui H. James: *Portretul unei doamne* (1881), *Ce știa Maisie* (1897) și *Ambasadorii* (1903).

Punctul focal al acestei lucrări este legătura dintre literatură și psihologie, care rezultă din fuziunea a două personalități dominante din epoca modernistă timpurie, Henry James și William James. Frații James sunt cele mai discutate personalități ale secolului al XX-lea. În zilele noastre, ei continuă să fie printre cei mai renumiți și cei mai cercetați autori. William și Henry James atrag interesul considerabil al criticilor și cercetătorilor datorită ideilor lor impresionante și revoluționare în psihologie și, respectiv, în literatură. Frații James au influențat, cu siguranță, realizările profesionale ale fiecăruia, deoarece este acceptată ideea că Henry James scria romane ca un psiholog, în timp ce William James scria texte de psihologie ca un romancier (Taylor 1995: 55). Cine pe cine a influențat și în ce măsură, este întrebarea ce caută un răspuns.

Această lucrare analizează în paralel dimensiunile psihologice abordate de William James în *Principiile psihologiei* și de Henry James în critica sa literară și în romane. Unul dintre obiectivele principale ale acestui studiu este extinderea cunoștințelor actuale despre activitatea în ansamblu a psihologului și a romancierului, care formează „patrimoniul” familiei James. Datorită faptului că ambii au fost personalități dominante în domeniile lor, tabloul care rezultă din performanțele creației în ansamblu pare a fi foarte interesant, ținând cont că ambii fac parte dintr-o singură familie. În ultimul timp, au apărut un număr tot mai mare de literatură care examinează și evaluează realizările fraților James, dar cercetările de acest fel se axează, în cea mai mare parte, pe activitatea separată a fraților James; până în prezent, studiile paralele privind realizările celor doi frați sunt foarte puține. Astfel, analiza concomitentă a rodului lor intelectual va contribui, cu o perspectivă diferită, asupra diversificării abordărilor acestui subiect.

Mulți experți susțin că William James este acel care a inspirat stilul lui Henry James de a scrie romanele sale. Unii dintre aceștia identifică paralele și cu familia acestora, venind cu ideea că întreaga familie intelectuală James este un factor care le-a influențat activitatea celor doi. Foarte puțini dintre cercetători au analizat paralel munca intelectuală a acestora, și mai puțini, corespondența lor. Scrisorile lor dezvăluie obsesia lor reciprocă referitoare la conștiința și mintea umană și tot ce este legat de acestea.

Henry James Sr., tatăl lui William și Henry, a avut o mare influență asupra fiilor săi. Filosofia vieții pentru care pleda tatăl lor a influențat viziunea fraților James, viziune care a fost reflectată în lucrările lor, influențându-le cu idei empirice și transcendente. Acest lucru este evident datorită convingerilor și conceptelor discutate de William James în *Principiile psihologiei* Vol. 1-2 (1890), care pot fi ușor urmărite în lucrarea fratelui său, Henry, mai ales în prefețele romanelor sale. De exemplu, viziunea empirică asupra vieții, sprijinită de William, este perceptibilă și în prefețele romanelor lui Henry, *Portretul unei doamne*, *Ce știa Maisie* și *Ambasadorii*. Henry James este condus de convingerea că romancierul ar trebui să scrie din propria „impresie sau percepție a vieții”, pentru a da operei literare valabilitate, autenticitate și sinceritate. Legătura dintre romancier (Henry James) și psiholog (William James) a contribuit ulterior la crearea patrimoniului literar și psihologic James.

Prin urmare, cercetarea se axează pe o serie de texte, care formează corpul tezei de doctorat, și anume:

- *The Principles of Psychology* (1890), William James, Volumul 1-2
- *The Art of Fiction* (1884), Henry James
- *The Science of Criticism* (1891), Henry James
- *The Future of the Novel* (1899), Henry James
- *The Portrait of a Lady* (1881), Henry James
- *What Maisie Knew* (1897), Henry James
- *The Ambassadors* (1903), Henry James
- *The Letters of Henry James*, Volumes 1-2

Cercetarea implică o gamă diversă de termeni din psihologie și literatură. Cei care aparțin primei categorii sunt: *conștiința*, *fluxul conștiinței*, *procesul cognitiv*, *atenția selectivă*, *conștiința sinelui*, *sinele empiric*, *sinele material*, *social și spiritual*, *senzații*, *percepția lucrurilor*, *a timpului*, *și a spațiului*, *qualia*, *asociațiile și tipurile de atenție*, *sustragerea atenției* ș.a. Termenii înscrisi în cea de-a doua categorie sunt: *perspectiva*, *personajul reflector*, *personajul ficelle*, *focalizatorul*, *focalizarea*, *tehnica narativă centrul de conștiință*, *și tehnica narativă fluxul conștiinței* etc. Conceptele menționate mai sus sunt explicate în secțiunea Glosar.

Scopul studiului

Prezenta teză de doctorat este intitulată *Literatură și Psihologie: William și Henry James* și își propune să analizeze și să interpreteze lucrările lui Henry James în conformitate cu grila psihologică a fratelui său, William James. Obiectivele principale ale studiului sunt:

- să studieze particularitățile ficțiunii moderniste;
- să ia în considerare legătura dintre psihologie, filosofie și literatură,
- să pună în evidență și să analizeze în plan paralel lucrările lui William și Henry James;
- să cerceteze conceptele de *percepție*, *conștiință* și *sine* în lucrarea lui William James;
- să analizeze și să interpreteze partea psihologică a lucrărilor teoretice și literare ale lui Henry James;
- să exploreze tipologia personajului și perspectiva naratorului în lucrările lui Henry James;

Noutatea științifică a acestui studiu este determinată de obiectivele propuse.

Actualitatea și importanța temei

Fondatorul psihologiei americane și liderul pragmatismului, William James este cel care a inventat noțiunea de *fluxul conștiinței*, și cel care a crezut în puterea gândirii. Filosoful-psiholog a câștigat atenția critică a multor academicieni precum Ralph B. Perry, Gerald E. Myers, Daniel W. Bjork, Richard W. B. Lewis și Linda Simon. Teoriile sale, atât în psihologie, cât și în filosofie, au influențat și pe alți cercetători științifici: Durkheim, Du Bois, Husserl, Wittgenstein, Putnam, Rorty, Taylor.

Preocupările de teoretizare a romanului, realizările și descoperirile artistice ale lui Henry James, au crescut preponderent după moartea scriitorului, în principal în anii 1920, odată cu publicarea lucrării *The Craft of Fiction* de către P. Lubbock. Proza psihologică a lui Henry James, care nu a fost înțeleasă de majoritatea contemporanilor săi, a început să fie percepută ca un fel de laborator al romanului psihologic în secolul al XX-lea.

Studiul operei lui Henry James este foarte popular printre mulți savanți americani și europeni, deoarece el ocupă un loc demn în literatura americană și engleză. Tema internațională (expatriați, imigranți, străini, americani, europeni), abordată în aproape toate

romanele lui James, este la fel de relevantă și astăzi. Numeroasele sale romane, povestiri scurte, eseuri, precum și critica sa literară notabilă, au atras atenția multor oameni de știință; printre care se numără: James E. Miller, Ross Posnock, Morris Roberts, Janet A. Smith, Richard Palmer Blackmur, Francis Otto Matthiessen, Greg W. Zacharias, Alan Hollinghurst, Tony Tanner, Colin Meissner, Judith Woolf, Merle A. Williams și mulți alții.

Cercetări asupra romanelor, criticii și corespondenței lui Henry James se fac până în prezent. Romanele sale reprezintă o sursă inepuizabilă de material estetic, cultural, social, filosofic, psihologic, artistic și intelectual. O demonstrație convingătoare a actualității temei, pe lângă numărul tot mai mare de studii critice și științifice publicate în mod regulat, este *The Centre for Henry James Studies* organizat la Universitatea Creighton din Nebraska, condus de Greg Zacharias (director și editor co-general) Katie Sommer (redactor asociat), Krysta Larson, Tyler Nelson și Fernanda Sandoval. În plus, revista *The Henry James Review*, editată de Susan M. Griffin, permite cercetătorilor și criticilor să publice, să cerceteze și să revizuiască eseuri despre Henry James și opera sa. Întâlnirile, conferințele și publicațiile anuale sporesc interesul publicului academic pentru Henry James și patrimoniul lui, confirmând calitatea contribuției sale asupra criticii, culturii, literaturii și istoriei.

Henry James a activat, de asemenea, în calitate de critic literar în reviste populare moderniste precum *The Nation* și *North American Review*. Recunoscutele sale articole literare tratează scriitorii europeni și americani (Balzac, Flaubert, Maupassant, Zola, Hawthorne, Howells, Stevenson și alții) și constituie o valoare critică și literară considerabilă. Lucrările teoretice ale lui Henry James – *The Art of Fiction* (1884) și *The Future of the Novel* (1889) - încă sunt relevante și par să mai aștepte o evaluare și o interpretare completă.

Henry James este considerat unul dintre pionierii prozei moderne (secolul al XX-lea). Aceasta rezultă din numeroasele lucrări ale unor cercetători majori și critici literari dedicate studiului operei sale: James E. Miller, Ross Posnock, Morris Roberts, Janet Adam Smith, Richard Palmer Blackmur, Jill M. Kress, Francis Otto Matthiessen și mulți alții.

Henry James a câștigat reputația unui clasic recunoscut, un maestru de analiză psihologică subtilă, un observator atent al vieții și a unui artist al romanului. Opera sa a fost comparată cu cea a lui Balzac, Turgenev, Zola, Merimee și a altor clasici europeni. Toate acestea demonstrează atenția crescândă asupra personalității scriitorului și a

patrimoniului său cultural.

Structura tezei de doctorat

Această teză este structurată în trei capitole principale, o secțiune finală și o listă bibliografică.

Primul capitol este intitulat O ANALIZĂ A LITERATURII MODERNISTE. Acest capitol oferă o prezentare sumativă a condiției romanului de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, precum și schimbările pe care le-a suferit această formă literară pentru a primi noul nume de roman modernist. În capitolul sus-numit sunt comparate, în mod contrastiv, tradițiile victoriene și moderniste în literatură, cu referire la curentele artistice principale care au influențat arta și literatura secolului al XX-lea (impresionism, simbolism, futurism, cubism, suprarealism și expresionism). În plus, capitolul ia în considerare tributul precursorilor teoriei moderniste a romanului - Henry James, Joseph Conrad și Edward Morgan Forster - care au introdus noi perspective și tehnici inovatoare în domeniul teoriei romanului, cum ar fi perspectiva scenică, naratorul impersonal, discursul indirect liber și tehnica *centrului de conștiință*. Sunt specificate și noi direcții în filosofia modernistă și psihologia conștiinței sinelui. În plus, sunt luate în considerare și punctele slabe ale romanului englez, conform opiniei lui Henry James. În acest sens, se evaluează eseurile sale teoretice privind situația criticilor literari din Anglia și Franța. În cele din urmă, paragraful analizează eseurile și pretextele teoretice ale lui Henry James pentru romanele sale - lucrări în care el își expune punctul de vedere asupra teoriei romanului. Conceptele condensate din eseurile și prefetele teoretice la romanele lui H. James sunt următoarele:

- romanul lui H. James este un spirit viu care se naște în mintea scriitorului și apoi crește independent, în acord cu împrejurările și personajele din roman;

- personajele principale ale lui H. James constituie centrul de conștiință al romanului, ceea ce îi împuternicește să dezvăluie neconvențional linia narativă cu ajutorul naratorului impersonal;

- romanele lui H. James introduc un nou tip de personaj - *ficelle*, care facilitează înțelegerea romanului pentru cititor și servește ca terapeut pentru personajele principale, ajutându-i să-și dezvăluie cele mai mari temeri și îngrijorări; după 'recuperarea' completă a eroului / eroinei, terapeutul (*ficelle*) nu mai este necesar pentru narațiune;

- experimentele cu tehnicile literare au dus la folosirea și introducerea unei tehnici narative inovatoare: perspectiva narativa multiplă, subiectivă, și limitată; aceasta permite romancierului să descrie personajele din diferite perspective și să le dezvăluie indirect diferitele trăsături de caracter.

Cel de-al doilea capitol, LITERATURĂ ȘI PSIHLOGIE: WILLIAM ȘI HENRY JAMES, examinează relația dintre cei doi frați William și Henry James, precum și impactul familiei acestora asupra dezvoltării lor în plan personal și profesional. Impactul viziunilor revoluționare ale lui William James asupra teoriei psihologiei, precum și influența sa asupra tendințelor moderniste din domeniul psihologiei, filosofiei și literaturii sunt, de asemenea, studiate cu atenție. În mod similar, în această secțiune sunt discutate cele mai importante aspecte ale afirmațiilor lui Henry James despre teoria romanului. Preocupările lui H. James cu privire la condiția romanului modern, locul și rolul său în literatură - pe care le discută în eseu *The Art of Fiction* și prefețele la *Portretul unei doamnei*, *Ambasadorii* și *Aripile Porumbiței* - constituie un important suport teoretic în recunoașterea contribuției sale la teoria ficțiunii. Ultima sub-secțiune a acestui capitol demonstrează, într-o analiză amplă, relația fructuoasă dintre William și Henry James. În acest paragraf sunt subliniate principalele concepte psihologice cărora frații James le-au acordat o atenție deosebită: *senzații, percepții, atenție, conștiință și autocunoaștere*. Se pare că predilecția pentru filosofie și psihologie a ambilor frați James rezultă din convingerile tatălui lor, adept al curentului Swedenborgianism. Swedenborgianismul, ca doctrină care susține creșterea spirituală, puterea voinței libere și gândirea optimistă, este observabilă în lucrările ambilor frați, William și Henry James.

Sunt subliniate, de asemenea, și împrejurările în care subiectul conștiinței a stârnit în inimile fraților James un entuziasm imens încă din tinerețea lor timpurie, și cum această afecțiune se extinde de-a lungul vieții și creației lor. S-a observat că o mare influență în modelarea ideilor și convingerilor lui Henry James în literatură își trage originea de la tatăl său, precum și de la relația strânsă cu fratele său, William James. Mai mult decât atât, numeroșii scriitori și artiști celebri americani și englezi (Ralph Waldo Emerson, Bronson Alcott, Henry David Thoreau, Nathaniel Hawthorne, Oliver Wendell Holmes), pe care frații James i-au întâlnit în mod constant în timpul activităților familiale și sociale, par să fi influențat viziunea și gândirea familiei James. Acești intelectuali au modelat viziunea lui

Henry și William asupra lumii și au predeterminat stilul și conținutul lucrărilor lor, precum și au influențat, cu idei pragmatice, psihologice și empirice, viitoarele scrieri ale acestora. În plus, faptul că Henry, spre deosebire de fratele său, s-a mutat cu traiul în Europa și și-a expus mintea la cultura elevată, matură, franceză și italiană, l-a transformat și mai mult.

Al treilea capitol, TREI TIPURI DE DISCURS ÎN ROMANELE LUI HENRY JAMES, analizează în paralel conceptele psihologice care definesc principiile psihologiei și reprezentarea lor în lucrările lui Henry James. Această secțiune începe prin abordarea conceptului de *Conștiință a Sinelui*, tratat de către William James în teoria sa și apoi, prin această priză psihologică, sunt examinate cele trei romane ale lui H. James, *Portretul unei doamne*, *Ce știa Maisie* și *Ambasadorii*. Toți cei trei constituenți ai Sinelui Empiric sunt analizați în romanele menționate mai sus pentru a vedea cum Henry James reprezintă Conștiința Sinelui în textul său literar. Cea de-a doua secțiune analizează senzațiile și percepțiile importate de H. James în cele trei romane selectate, apoi compară impactul pe care senzațiile și percepțiile le au asupra dezvoltării personajelor sale principale. Ultima secțiune constituie o analiză atentă a tehnicii narative *fluxului conștiinței* în romanele lui Henry James. Citirea și identificarea *fluxului conștiinței* sunt demonstrate printr-o analiză centrată pe progresul tematic și repetiția lexicală, menită să arate reprezentările cognitive și senzoriale în roman.

Studiul arată că Henry James folosește în romanele sale elemente din psihologie, fapt ce a influențat puternic stilul său narativ. El operează, cu abilitate, cu reprezentarea *Conștiinței Sinelui* în *Portretul unei doamne*, *Ce știa Maisie* și *Ambasadorii*, pentru a dezvolta imagini mai vii ale personajelor sale. Analiza Sinelui Material, reprezentată în aceste romane, arată că tehnica narativă *relația analogică dintre locul acțiunii și personaj* îi ajută să descrie personajele mai expresiv. „Casa” este selectată de H. James ca element constituent al Sinelui Material și care îmbogățește caracterizarea indirectă, deoarece descrierea caselor seamănă, în mod uluitor, cu aspectul și caracterul stăpânilor lor. În plus, importanța Sinelui Material în romanele *Portretul unei doamne* și *Ce știa Maisie* de H. James și cea descrisă în teoria psihologică propusă de fratele său, este total diferită. Eroina din *Portretul unei doamne* nu împărtășește ideea că toate lucrurile unei persoane sunt expresive; chiar invers, Isabel este convinsă că toate hainele și posesiunile își exprimă producătorii, nu utilizatorii lor. În romanul *Ce știa Maisie*, reprezentarea familiei, ca o

parte constituentă a Sinelui Material, este, de asemenea, distorsionată.

Referindu-se la reprezentarea sinelui social în romanul *Portretul unei doamne*, trebuie remarcat faptul că există multiple reprezentări ale sinelui social al eroinei romanului, reprezentate de Henry James. Isabel poate fi văzută în rolul său de verișoară, când nararea este relatată din perspectiva lui Ralph Touchett; sau în rolul nepoatei, atunci când nararea este efectuată și focalizată de domnul sau doamna Touchett. Datorită experimentării cu perspectivele multiple, limitate și subiective, romanul creează iluzia unei proiecții tridimensionale, imaginea ei fiind privită și examinată din diferite unghiuri de vedere. În romanele *Ce știa Maisie* și *Ambasadorii*, pe de altă parte, focalizarea fixă permite perceperea Sinelui Social a personajelor secundare, din punctul de vedere al lui Maisie sau a lui Strether. În acest caz, imaginile lor sociale sunt deformate din cauza perspectivelor narative limitate și subiective.

În ceea ce privește reprezentarea Sinelui Spiritual, s-a demonstrat că toate cele trei romane oferă cititorului o introspecție a vieții mentale și subiective a personajelor. Totuși, au fost identificate unele diferențe în cursul comparării teoriei psihologice cu reprezentarea acesteia în romanele lui H. James. De exemplu, Isabel Archer, eroina romanului *Portretul unei doamne*, nu acordă Sinele Spiritual atenția și rolul principal, așa cum William James sugerează că este corect, în lucrarea sa *Principiile psihologiei*. Potrivit lui W. James, Sinele Spiritual este promotorul și catalizatorul gândurilor, emoțiilor și acțiunilor noastre, deci trebuie poziționat mai presus decât Sinele Material și Social. De la începutul romanului *Portretul unei doamne*, naratorul încurajează ideea că Isabel este o femeie independentă care acționează numai după voința ei. Această idee se dovedește a fi falsă la sfârșitul romanului, atunci când eroina nu-și părăsește soțul, deși nu este fericită în căsnicia ei. Ea înțelege că este o soție și o doamnă dintr-o societate înaltă, și, în ciuda nenorocirii ei, trebuie să acționeze în mod corespunzător. A fi independent înseamnă a acționa liber și a-ți urma chemarea inimii, ceea ce în cazul lui Isabel este total opus. Ea își abandonează ideea independenței și alege să trăiască conform regulilor dictate de societate. Isabel renunță la aspirațiile sale morale de independență pentru a satisface mofturile soțului său și pentru a fi stimată și admirată de societate. Romanul *Portretul unei doamne* confirmă încă o dată că nimeni nu poate înțelege sau știe sigur ce se întâmplă în mintea unei femei. În plus, această lucrare nu este doar un portret al unei eroine; este o întreagă galerie de portrete. Imaginea eroinei este reprezentată cu grijă profundă, cuprinzător, în cele mai mici detalii și nuanțe,

subliniind atât calitățile exterioare, cât și cele interioare ale lui Isabel. În ceea ce privește reprezentarea Sinelui Spiritual în romanele *Ce știa Maisie* și *Ambasadorii*, aceasta este facilitată prin utilizarea personajului-*reflector* și a focalizării fixe.

În romanele sale, H. James reprezintă în mod constant impresiile, senzațiile și percepțiile personajelor, ceea ce oferă cititorului o înțelegere subliminală a conștiinței personajelor sale. *Ce știa Maisie* este un roman care poate oferi o mulțime de exemple de senzații și percepții ale unei fetițe care o ajută să perceapă lumea externă. Percepțiile copilărești ale lui Maisie îi permit să întâlnească deschis noii oameni din viața sa și să îi judece conform propriilor ei impresii. În plus, rezultatele acestei cercetări indică faptul că, în tot acest roman, Henry James a fost loial față de alegerea în ceea ce privește focalizarea, pentru că întregul roman este narat doar din perspectiva lui Maisie. Aceasta face ca lectura romanului să fie atât provocatoare, cât și confuză în același timp. Lucrurile simple și necomplicate sunt expuse din punctul de vedere al copilului, într-un mod inteligent și complex al lui H. James. Un caz simplu de divorț și adulter este perceput foarte diferit de adulți și de copil. Pe de o parte (părinți), este o situație care este ușor depășită și uitată, pe de altă parte (copil), problema este simțită mai profund și are un mare impact asupra formării experienței lui Maisie și a percepției ei asupra lumii. În cele din urmă, datorită propriilor percepții și impresii, Maisie învață să înțeleagă lumea și oamenii din jurul ei, pentru a ajunge la concluzii corecte și a lua decizii rezonabile în viață. În romanele *Portretul unei doamne* și *Ambasadorii*, focalizatorii (centrul conștiinței) sunt adulții, Isabel Archer și Lambert Strether, care în cele din urmă, de asemenea, învață sensul vieții prin experiența lor subiectivă. Toate cele trei romane prezintă o utilizare largă a verbelor mentale cum ar fi: *a simți*, *a cunoaște*, *a vedea*, *a place*, *a percepe*, *a intui*, *a presimți*, care înlesnesc exprimarea emoțiilor și percepțiilor personajelor în roman.

În plus, Henry James încearcă să imite fluxul conștiinței a personajelor. Romanele analizate în această lucrare oferă un exemplu al utilizării iscusite a lui Henry James a diferitor tipuri de Progresie Tematică și figuri de stil care reprezintă fluxul conștiinței al personajelor principale. Ca și în teoria lui William James, fluxul conștiinței, reprezentat în romanele lui H. James este caracterizat printr-un aspect continuu și fluctuant, care se află într-o stare de progresie constantă. Folosirea unor propoziții complexe și dificile demonstrează fluxul de idei ale personajelor, trecerea de la o idee la alta și reprezintă varietatea emoțiilor personajelor principale; pe lângă acestea, ele indică și atenția selectivă

a conștiinței. Mai mult decât atât, se pare că James își plasează personajele în mod deliberat într-un mediu nou și neobișnuit pentru a observa schimbarea psihologică a personajelor sale și progresul gândurilor lor, precum și a comportamentului acestora, dar și a capacității lor de a lua decizii. Acest lucru permite cititorului să simtă starea de conștiință a eroilor, să simtă situația din perspectiva personajelor și să empatizeze cu ei.

Prin urmare, concluziile acestei analize sugerează că Henry James a creat în mod intenționat împrejurări tipice pentru toate cele trei personaje principale ale romanelor sale, pentru a le testa abilitățile de a învăța din propriile lor greșeli și de a trage concluziile corecte. Toți trei au fost aduși în Europa, un spațiu dominat de vicii și ispite, și au fost abandonați acolo pentru a-și forma experiența vieții proprii. Se pare că Isabel, Maisie și Strether trebuie să treacă printr-o inițiere și, prin urmare, să fie supuși unor ritualuri, unul dintre care este expunerea la cultura și ambianța franceză. Personajele care nu sunt capabile să învețe din propriile lor greșeli vor trebui să facă față consecințelor.

Concluziile generale sunt trase în secțiunea finală a tezei de doctorat. Analiza comparată demonstrează colaborarea și influența reciprocă a fraților James.

Gradul de investigație a temei

Până în prezent, o serie de studii au investigat circumstanțele în care romanul din perioada timpurie a secolului al XX-lea a suferit modificări radicale. Studiile longitudinale și exhaustive analizate în această lucrare sunt *Modernism and Romance* de R. A. Scott-James, *The Modern British Novel* de Malcolm Bradbury și *The Art of Fiction: Illustrated from Classic and Modern Texts* de David Lodge. Aceste studii recunosc contribuția lui Henry James la dezvoltarea noilor tendințe literare în teoria și practica romanului. În plus, fratele său psiholog, William James, este lăudat, de asemenea, în multe lucrări care subliniază participarea sa activă și valoroasă la transformarea standardelor psihologice și filosofice americane. O analiză exhaustivă și o atenție semnificativă asupra acestui subiect au fost observate în *The Thought and Character of William James: Briefer Version* de Ralph B. Perry, *William James: His Life and Thought* de Gerald E. Myers și *The Cambridge Companion to William James* de Ruth A. Putnam. Studiile menționate mai sus au servit drept punct de reper în detalierea și aprofundarea analizei, precum și a descrierii vieții și activității lui William James. Unul dintre biografii lui Henry James, Leon Edel, a contribuit enorm la înțelegerea operei lui Henry James și a patrimoniului său în cultura,

critica și literatura engleză și americană. Împreună, aceste studii evidențiază rolul critic al lui William și Henry James în științele psihologice și literare moderne.

În capitolul doi au fost cercetate lucrările biografilor și criticilor care s-au referit la ambii frați: *The Letters of Henry James* de P. Lubbock, *Henry James: Selected Letters* de L. Edel, *Genuine Reality: A Life of William James* și *The Critical Reception of Henry James: Creating a Master* de L. Simon, *The Trial of Curiosity: Henry James, William James, and the Challenge of Modernity* de R. Posnock, *William James: On Consciousness beyond the Margin* de E. Taylor, *Henry James: A Life in Letters* de P. Horne și *A Companion to Henry James* de G. Zacharias. Lucrarea *William and Henry: Literature, Love and Letters*, publicată de J.C. Hallman, este cea mai importantă pentru prezenta teză de doctorat, deoarece discută în detaliu relația fraților și interesul reciproc față de natura conștiinței umane.

Ultimul paragraf a recurs mai cu seamă la *Principiile Psihologiei* lui William James și la eseurile lui Henry James *The Art of Fiction* și *The Future of the Novel*, la prefetele romanelor sale, precum și cele trei romane ale lui H. James menționate mai sus.

Suportul metodologic și teoretico-științific al tezei de doctorat

Ca prim pas în atingerea scopului principal al tezei, ne-am propus să observăm, pe verticală, transformarea și dezvoltarea romanului modernist. În acest scop, au fost examinate, în prim-plan, o serie de lucrări asupra scriitorilor și criticilor moderniști cu privire la diferențele dintre forma și stilul lor narativ. A fost examinată, de asemenea, și literatura cu referire la teoria romanului – promovată de pionierii moderniști, iar în final au fost evidențiate conceptele și ideile similare.

În plus, pentru a stabili importanța relației dintre membrii familiei James și a facilita analiza paralelă dintre frați, au fost cercetate volumele biografice ale lui William și Henry James publicate de P. Lubbock, L. Edel, L. Simon, R. Posnock, E Taylor, P. Horne și G. Zacharias. Lucrările lor oferă informații și note biografice valoroase, critică și compilații de scrisori între membrii familiei James.

În capitolul doi și trei al tezei de doctorat se pune accentul pe anumite concepte din psihologie utilizate de către H. James în romanele sale. Unul dintre cele mai cunoscute instrumente de evaluare a romanelor psihologice este observarea și analiza reprezentării fluxului conștiinței. În aceste condiții, lucrarea actuală investighează anumite dimensiuni

psihologice în romanele lui Henry James, inclusiv tehnica narativă *fluxului conștiinței*. Sunt cercetate și analizate următoarele concepte: *Conștiința Sinelui*, *fluxul conștiinței*, *senzațiile și percepțiile*. În acest sens, a fost studiată teoria psihologică a lui William James pentru a stabili punctul de vedere al lui William James și pentru a identifica corect exemplele de concepte psihologice din romanele scrise de fratele său, H. James. De asemenea, a fost realizată o analiză aprofundată a teoriei romanului lui Henry James, propusă de însăși H. James pentru o înțelegere mai eficientă a formei, structurii și scopului propriilor sale romane. Pentru a dovedi interrelația ideilor și conceptelor legate de psihologie între frații James, a fost realizată o citire comparativă a biografiilor lor, scrisori și eseuri teoretice. A fost întocmit un tabel cu date și evenimente cronologice paralele pentru a observa creșterea și dezvoltarea realizărilor din domeniul profesional al fraților James.

În cele din urmă, a fost adoptată o abordare a studiului de caz pentru a permite o înțelegere mai profundă a conceptelor psihologice descrise de William James, care sunt utilizate și de Henry James în romanele sale. Pentru a identifica și analiza reprezentarea conștiinței sinelui, senzațiilor și percepțiilor în romanele lui Henry James *Portretul unei doamne*, *Ce știa Maisie* și *Ambasadorii*, aceste concepte psihologice au fost comparate și contrastate atât în teorie, cât și în romane. Sinele material, social și cel spiritual au fost analizate în toate cele trei romane prin observarea gândurilor, motivelor, planurilor și ideilor, care, la rândul lor, au dus la dezvoltare psihologică a personajelor principale. Apoi, ierarhia Sinelui Empiric (atât în teorie, cât și în romane) a fost comparată pentru a descoperi asemănările și diferențele. Tot în acest scop, au fost evidențiate exemple de impresii, emoții, senzații și percepții leale personajelor principale din romanele analizate, pentru a examina starea inițială și cea finală a personajelor și transformările care au apărut în gândirea și raționamentul lor. În prezenta teză de doctorat s-a recurs mai mult la analiza funcțională și teoria discursului emisă de o serie de exegeți: M. Halliday, C. Matthiessen, S. Eggins, X. Wang și M. Hoey, T. Bloor, și M. Toolan.

Am recurs la astfel de tipuri de analize deoarece reprezentarea în formă scrisă a fluxului conștiinței este foarte complicată. Analiza funcțională a fost efectuată prin identificarea și interpretarea structurii *Temă-Remă* în pasajele selectate ale romanelor menționate mai sus pentru a dovedi reprezentarea fluxului conștiinței. Avantajul major al acestei abordări este acela că permite observarea gândurilor și identificarea tuturor

schimbărilor senzoriale și cognitive care apar în conștiința personajelor. De asemenea, prin această metodă devine posibilă urmărirea atenției selective și stabilirea obiectului/subiectului gândirii și amintirile care apar în mintea personajelor. În plus, pentru a demonstra coerența și coeziunea fluxului conștiinței umane s-a recurs la o analiză a repetițiilor lexicale, deoarece aceasta ajută la identificarea unității textuale. Această metodă este utilă în special pentru analizarea conținutului ideilor și fluxului conștiinței. Analiza repetițiilor lexicale s-a dovedit a fi utilă în a evidenția asociațiile, emoțiile și continuitatea conștiinței reprezentate la nivelul textului literar.

Concluzii generale

Cercetarea prezentă a fost întreprinsă pentru a evalua și a analiza sincronizarea lucrărilor celor două personalități celebre ale secolului al XX-lea, William și Henry James și pentru a compara gradul de similitudine și influență reciprocă.

Patrimoniul literar, atât al lui William cât și al lui Henry James, este în mare măsură determinat de viața și creativitatea lor, dezvoltate sub influența familiei lor, precum și de evenimentele istorice și culturale ale secolului al XIX-lea.

Principalele obiective ale studiului, stabilite la început, au fost realizate pe parcursul desfășurării subiectului și au demonstrat care sunt particularitățile literaturii moderniste, legătura dintre psihologie, filosofie și literatură în creația celor doi autori vizati, cercetarea conceptele de *percepție*, *conștiință* și *reprezentare a sinelui* în lucrarea lui William James, interpretarea psihologică a teoriei și ficțiunii lui Henry James, precum și analiza în paralel a lucrărilor lui William și Henry James.

În mod obiectiv, din materialele investigate, pot fi extrase următoarele concluzii:

- a) O parte semnificativă a romanului modernist englez a fost transformată sub influența teoriei avansate de H. James, J. Conrad și E. M. Forster.

Se pare că teoria modernistă a romanului a venit în Anglia din străinătate, deoarece doi din cei trei teoreticieni ai romanului (James, Conrad, Forster) discutați în această lucrare provin din Polonia și America. Pasionați de lectură, cunoștință și călătorie, James, Conrad, Forster au adus experiența lor străină în cultura victoriană conservatoare, pentru a găsi și a primi înțelepciunea elegantă și elocventă engleză și a le oferi în loc experiența lor cosmopolită.

Datorită participării sale directe la viața literară engleză, Henry James, deși s-a născut în America, este numit adesea scriitor englez. Henry James este un artist unic, un cunoscător al literaturii și un intelectual de vază care a activat la intersecția secolelor al XIX-lea și al XX-lea. El se numără printre primii romancierii care au început să teoretizeze romanul, în eseurile sale critice și literare, publicate în revistele americane. James oferă o gamă largă de definiții și descrieri generale ale conceptului de *roman*. În opinia sa, un roman este o istorie, o artă și, mai presus de toate, un roman trebuie să fie interesant și pe placul cititorului. Romanul pare să devină pentru H. James instrumentul pentru inspectarea naturii umane și a lumii moderne aflate în perpetuă schimbare. Abilitățile analitice și critice ale lui James i-au permis să analizeze obiectiv romancierii contemporani și să-și construiască propriul set de concepte cu privire la teoria romanului. James a publicat critică și recenzii de la vârsta de douăzeci de ani și până la moartea sa în 1916, îmbogățind și dezvoltând astfel condiția și cerințele romanului modernist. Critica efectuată de H. James despre opera marilor scriitori occidentali și europeni e de o valoare considerabilă în literatură, deoarece reflectă propriile sale principii estetice legate de teoria romanului. Împreună cu J. Conrad și E. M. Forster, el a pledat pentru un roman care nu este naiv, instructiv și plictisitor, ci mai degrabă unul care arată o experiență de viață din perspectiva personajelor, făcând cititorul să se simtă și să empatizeze cu eroii romanului. În opinia lui James, romanele perioadei victoriene sunt departe de perfecțiunea artistică; ele reflectă viața socială zilnică monotonă și abordează teme și probleme simple. În plus, James, Conrad și Forster au avansat o nouă perspectivă a narațiunii; naratorul omniscient este înlocuit cu cel subiectiv, limitat. Romanul modernist, din perspectiva lui H. James, nu este didactic; este un roman care a dobândit un „sâmbure” filosofic ascuns. În plus, James, Conrad și Forster au pus accentul nu pe conținut, ci pe personaje și stilul romanului. Referindu-se la personaj, cei trei romancierii au introdus, în lucrările lor teoretice, așa tipuri de personaj ca personajul *flat* (simplu) și *round* (complex) (Forster), *reflector* și *ficelle* (James). Stilul lor de narațiune, folosirea variată a figurilor de stil, a frazelor compuse și complexe ridică romanul până la cel mai înalt rang pe scara literară.

- b) Romanul englez modernist a fost influențat considerabil de tendințele revoluționare americane / internaționale din psihologie.

Condiția romanului modernist a fost, de asemenea, transformată sub influența fratelui lui Henry, William James. Este evident că dimensiunile psihologice ale lui William

James abordate în *Principiile psihologiei* (1890) și-au găsit calea în literatura secolului al XX-lea. Concepte precum *percepția, conștiința și reprezentarea sinelui* au intrat în domeniul literar prin diverse forme. Dintre conceptele psihologice, cel mai frecvent asociat cu William James este *fluxul conștiinței*. După exemplul său, romancierii au început să experimenteze diverse tehnici narative, care ar reproduce conștiința umană în romanele lor. Datorită contribuției lui William James în psihologie și filosofie, cititorul modern a început să aprecieze iluștrii romancieri moderniști precum Dorothy Richardson, Virginia Woolf, James Joyce și mulți alții.

- c) Setul de concepte teoretice ale lui Henry James cu privire la statutul, conținutul și structura romanului au transformat stilul romanului secolului al XX-lea în ansamblu.

După cum s-a menționat în primul capitol, Henry James a delimitat un set de concepte literare pentru romanul modernist, pe care la înregistrat în eseurile și prefețele teoretice la romanele sale. Cea mai evidentă constatare a studiului teoriei sale este că James privește romanul ca o formă vie, care se schimbă și se transformă împreună cu experiența internă a personajelor și, prin urmare, romanul care este narat din perspectivă internă, subiectivă, este, în viziunea lui H. James, mai interesant decât cel care este relatat dintr-o perspectivă omniscientă, deoarece acesta din urmă nu incită mintea cititorilor la reflecție și la gândire ulterioară. Pentru a dilua complexitatea și ambiguitatea romanului său, James a introdus tipul de personaj *ficelle* (ajutor), astfel încât cititorul să poată intervieva prin ele personajele majore despre cele mai arzătoare întrebări. Tehnica narativă, denumită de H. James *centrul conștiinței*, oferă posibilitatea de a judeca corect și de a înțelege aproape în totalitate personajele introvertite pe care el le creează. În plus, H. James reintroduce tradiția de narațiune *mimesis*, romanele sale reprezentând un amestec complex de *mimesis* și *diegeză*, iar înțelegerea conținutului romanului devine foarte ambiguă și subiectivă.

- d) Ereditatea și mediul sunt cei doi factori care au influențat dezvoltarea celebrilor frați William și Henry James.

Studiul comparativ al fraților James identifică faptul că tatăl și prietenii săi intelectuali au avut un impact mare asupra viziunii și dezvoltării profesionale a acestora. Influența reciprocă a fraților James în ficțiune și psihologie a luat naștere în anturajul familiei din casa familiei James situată pe strada Washington Place din New York, într-o

familie de intelectuali, care a îmbogățit viziunile lui William și Henry cu credințe morale și filosofice caracteristice societății americane în curs de dezvoltare și schimbare din secolul al XIX-lea. Frații James au dobândit dragostea pentru artă și filozofie încă din copilăria lor timpurie. Tatăl lor, Henry James Sr. și prietenii săi, adepții Swedishborgianismului și Transcendentalismului, au generat interesul fraților James față de conștiința/mintea umană și de experiența conștientă. Se poate afirma cu certitudine că Eugene Taylor a avut dreptate când a spus că William James scrie psihologie ca un romancier, iar Henry James scrie romane ca un psiholog adevărat; mai mult decât atât, se pare că arta era în inimile fraților și psihologia lor în mintea lor. De altfel, relația lui Henry cu mama, sora și prietenii săi este, de asemenea, de remarcat, deoarece ea pare să fi conturat opinia lui H. James despre femei și despre înțelegerea naturii feminine. Acest lucru este observabil în faptul că toate personajele sale feminine sunt portretizate în detalii, în mod corect, atât în ceea ce privește aspectul exterior, cât și caracterul.

- e) Pentru William și Henry James deopotrivă, psihologia a pornit de la întrebarea: ce este conștiința și cum funcționează aceasta?

Fratele lui Henry, William James, a împărtășit cu romancierul afecțiunea pentru filosofie și psihologie. Amândoi și-au dedicat timpul și eforturile pentru observarea și analiza conceptului de *introspecție*. William James a căutat să clarifice în lucrările sale ce este conștiința, precum și să definească acest concept, pentru o interpretare ușor de înțeles pentru posibilul sau public eterogen. Henry, dimpotrivă, a căutat să reprezinte în romanele sale natura complicată a conștiinței umane. Teoria și practica ambilor frați s-a concretizat în formarea și dezvoltarea patrimoniului fraților James. Astfel, romanele lui Henry James se pot citi prin prisma psihologică a fratelui său și viceversa, exemplele de senzații, percepții, conștiința sinelui și fluxul conștiinței pot fi ilustrate prin diferite tehnici narative și stilistice pe care Henry James le folosește în romanele sale. A treia secțiune din capitolul 2 a acestei teze de doctorat analizează o gamă largă de concepte psihologice și filosofice pe care ambii frați le-au abordat în lucrările lor și care, de asemenea, au fost discutate în corespondența lor. În romanele sale, Henry James a vrut să reflecte sufletul și conștiința omului modern în adevărata sa complexitate și mobilitate. Drept rezultat, nu numai psihologul a influențat romancierul, ci și romancierul, la rândul său, a îmbogățit viziunea și cunoașterea lumii lui William James, prin practica sa cosmopolită și experimentată. Acestea fiind spuse, din relația lor fraternală, în plan personal și profesional, a apărut un nou

tip de formă literară: romanul psihologic. Acest tip de roman ilustrează reprezentarea conștiinței umane, a conștiinței interioare și a gamei variate a stărilor mentale și emoționale interne ale personajelor lui H. James.

- f) O serie de concepte psihologice reprezentate în mod similar de frații James în lucrările lor demonstrează interdependența lor conștientă și inconștientă.

După ce am pus în evidență faptul că relația dintre Henry și William James a contribuit la transformarea și progresul romanului modernist, în capitolul trei al acestei lucrări se recurge la analiza exemplilor concrete din romanele lui Henry, care reflectă teoria psihologică a lui William. Datele din tabelul de la secțiunea 2.1 demonstrează teoria că ambii frați s-au ocupat de concepte psihologice, într-o măsură sau alta, în diferite perioade ale vieții lor. Există opere pe care Henry le-a publicat mai întâi și care tratează anumite aspecte psihologice pe care William le-a expus și le-a definit mai târziu în teoria sa. Pe de altă parte, există, de asemenea, multe lucrări pe care William le-a publicat și conceptele psihologice discutate în ele au influențat, probabil, stilul narativ al fratelui său. În ansamblu, din cele trei romane ale lui H. James, analizate în această teză de doctorat, este evident că H. James operează cu introspecția și faptul că personajele sale sunt complexe și introvertite. În plus, toate tehnicile și dispozitivele folosite de James în romanele menționate îl ajută să construiască și să avanseze imaginea mentală a personajelor sale. Toate romanele analizate, *Portretul unei doamne*, *Ce știa Maisie* și *Ambasadorii*, sunt exemple ale utilizării de către James a unor perspective narrative multiple, subiective și limitate, care îi ajută să reprezinte conștiința sinelui a personajelor sale; printre cele mai expresive fiind reprezentarea sinelui social a personajelor din societatea victoriană din Anglia. Mai mult, prin utilizarea constantă a verbelor cognitive și senzoriale, Henry James portretizează cu claritate stările emoționale ale eroilor și eroinelor sale. Stilul indirect îi permite lui James să descrie viața mentală a personajului și să o prezinte într-o manieră ambiguă și complexă.

Portretul unei doamne, roman ce aparține carierei literare timpurii a lui H. James, impresionează cititorul cu un melanj al reprezentărilor conștiinței sinelui empiric care sunt redată prin perspectiva narativă multiplă, subiectivă, limitată, precum și prin primele încercări ale lui H. James de a descrie fluxul conștiinței. Analiza a arătat că eroina sa, Isabel Archer, suferă o transformare psihologică și ajunge la maturitate pe măsură ce progresează narațiunea. Acest lucru este evident prin folosirea abundentă de către James a

cuvintelor și expresiilor care ilustrează starea psihică a eroinei: *simț, simțire, afectare, văz, cunoaștere, înțelegere, observare, percepție* etc. James posedă o abilitate unică de a influența percepția cititorului astfel încât acesta din urmă, împreună cu Isabel, să treacă prin peripeția vieții ei și să poată observa cum Isabel se transformă dintr-o fată americană naivă și nevinovată într-o persoană abilă, cu o experiență bogată.

Mai mult de atât, prin folosirea verbelor cognitive, Henry James reușește să reprezinte senzația, percepțiile și impresiile personajelor sale, care, în opinia sa, sunt atât de necesare pentru amplificarea creației a lumii lor interioare. Maisie, micul mediator din romanul *Ce știa Maisie* a știut să calce pe tarâmul maturității, învățând să-și trăiască viața de la părinții ei vicleni, manipulativi și egoiști. Aceasta indică faptul că abordarea empirică a narațiunii lui Henry James este similară teoriei pragmatismului lui William James.

Abordările epistemologice și empirice, atât de dragi celor doi frați, i-au dictat lui Henry James să-și plaseze personajele în medii noi și dificile, astfel încât să se poată exprima în mod diferit și să învețe din propria lor experiență. Toate personajele principale, naive și neexperimentate la început, care au trecut prin provocările propuse de romancier și au suferit transformări la nivel cognitiv și psihologic, au devenit rezistenți la cruzimile lumii înconjurătoare.

Este, de asemenea, evident că ultima perioadă (faza majoră) a carierei literare și artistice a lui Henry James a fost influențată de experiența sa teatrală. Romanele *Ce știa Maisie* și *Ambasadorii*, spre deosebire de *Portretul unei doamne*, sunt exemple de opere cu focalizare fixă, singulară, în care efectul introspecției este mult mai puternic. Rezultatele analizei fluxului conștiinței din romanele lui Henry James arată că, asemenea fratelui său, el credea în faptul că conștiința nu se oprește niciodată; dimpotrivă, gândurile și ideile sale sunt asemenea atomului într-un curent de aer, care se mișcă continuu și nu se opresc niciodată. Acești „atomi” par a fi pur și simplu redirecționați de fluxul conștiinței spre alte idei, amintiri și gânduri. Prin urmare, în romanele lui James scrise în ultima perioadă literară, nararea reflectă procesele interioare ale personajelor cu ajutorul discursului indirect liber, așa cum se face în dramă prin intermediul monologului interior. Operele lui James prezintă o multitudine de exemple ale stărilor cognitive, cum ar fi reflecția, gândirea, planificarea, sau starea de distragere a atenției. De exemplu, Lambert Strether în romanul *Ambasadorii*, este caracterizat printr-o prizmă subiectivă, fiind zugrăvite toate gândurile și stările în care el deliberează asupra deciziilor grele pe care trebuie să le ia.

Foarte important este faptul că se poate urmări clar modul în care H. James descrie apariția gândurilor în mințile personajelor sale. În plus, romanele cu deznodământ deschis, incomplet ale lui H. James sunt dovezi adevărate ale reprezentării fluxului conștiinței.

Romanele lui Henry James creează imagini cognitive reale în mintea cititorilor, permițându-le să perceapă, să înțeleagă și să simtă experiențele subiective ale personajelor sale. Studiul de caz a demonstrat că prin utilizarea cu îndemânare a progresului tematic și a repetiției lexicale, H. James reușește să reprezinte fluxul continuu de conștiință și, în același timp, să mențină atenția cititorului. Efectul creat, în urma lecturii romanelor sale, este mult mai puternic decât cel al reprezentării simple și obiective a evenimentelor. Imaginația umană nu are limite; prin urmare, oferind cititorilor sugestii și porțiuni ale viziunii limitate subiective a personajelor sale, Henry James le oferă posibilitatea de a reflecta și de a decide cu privire la starea reală a faptelor, avansând imaginația dincolo de portretele și imaginile prezentate în romanele sale. După cum menționează el însuși în eseul *The Art of Fiction*, din moment ce realitatea este subiectivă, fiecare cititor va găsi ceva semnificativ pentru el în romanele cu o linie narativă ambiguă și imagini cognitive complexe.

BIBLIOGRAFIE

Surse primare:

- James, H. (1934) *The Art of the Novel: Critical Prefaces*. [online] New York: Charles Scribner's Sons. available from
<https://archive.org/stream/artofthenovelcri027858mbp/artofthenovelcri027858mbp_djvu.txt>
- James, H. (1995) *The Portrait of a Lady*. Oxford: Oxford University Press
- James, H. (1996) *What Maisie Knew*. Oxford: Oxford University Press
- James, H. (1998) *The Ambassadors*. Oxford: Oxford University Press
- James, W. (2006) *The Principles of Psychology*. vol. 1. [online] London: Macmillan. available from <<https://archive.org/details/theprinciplesofp01jameuoft>>
- James, W. (2008) *The Principles of Psychology*. vol. 2. [online] London: Macmillan. available from <<https://archive.org/details/principlesofpsyc02jameuoft>>

Surse secundare:

- Adams, H. (1985) 'William James, Henry James, John La Farge, and the Foundations of Radical Empiricism'. In *The American Art Journal*. Vol. 17. No. 1 [online] available from
<https://www.jstor.org/stable/1594413?seq=1#page_scan_tab_contents>
- Ahmadi, R. (1997). 'Symbolism in Persian Rugs' in *Manuscripta Orientalia: International Journal for Oriental Manuscript Research*, 3(1) available from
<<http://www.islamicmanuscripts.info/reference/articles/Ahmadi-1997-MO-03-1-Symbolism.pdf>>
- Anesko, M. and G.V. Zacharias (eds.) (2016) *The Complete Letters of Henry James, 1880–1883*. Lincoln: University of Nebraska Press
- Balakrishnan, G. (2008) *The Genesis of a Genre: Impact of Philosophy and Psychology on Modern Fiction*, [online] available from: <<http://worldltonline.net/2008-jul/the-genesis-of-a-genre.pdf>>

- Barry, P. (2002) *Beginning Theory: An Introduction to Literary and Cultural Theory*. Second Edition; Manchester University Press,
- Baym, N. (ed.) (1996) *The Norton Anthology of American Literature*. Fourth Edition. New York: Norton and Company
- Bloor, T. and M. Bloor, (2004) *The Functional Analysis of English: A Halliday Approach*. London: Arnold
- Bradbury, M. (1994) *The Modern British Novel*, second edition, London: Penguin Books, available from <<http://ru.scribd.com/doc/130189387/Bradbury-Malcolm-The-Modern-British-Novel#scribd>>
- Bradshaw, D. (2007) *The Cambridge Companion to E. M. Forster*. Cambridge: Cambridge University Press
- Cain, W. E. (2002) *Literary Criticism and Cultural Theory*. Wellesley College: Routledge
- Carlson, H. (2010) *Psychology: The Science of Behavior*. New York: Paperback
- Chatman, S. (1978) *Story and Discourse: Narrative Structure in Fiction and Film*. New York: Cornell University Press
- Ciuraru, C. (ed.) (2002) *Poems for America: 125 Poems that Celebrate the American Experience*. New York: Scribner Poetry
- Cohn, D. (1978) *Transparent Minds: Narrative Modes for Presenting Consciousness in Fiction*. Princeton: Princeton University Press
- Conrad, J. (2009) (1921) *Notes on Life and Letters*. [online] Cornell University Library. available from <<https://archive.org/details/cu31924013598861>>
- Conrad, J. (2013) 'Notes on Life and Letters' in *North American Review* [online] available from: <<https://archive.org/details/jstor-25105347>>
- Cooley, C. H. (1902) *Human Nature and the Social Order*. New York: Scribner's
- Cooley, C. H. (2009) *Human Nature and the Social Order*. New Brunswick: Transaction Publishers
- Dainton, B. (2000) *Stream of Consciousness: Unity and Continuity in Conscious Experience*. London: Routledge
- Delbaere-Garant, J. (1970) *Henry James: The Vision of France*. Paris: Les Belles Lettres
- Dobrinescu, A. (2014) *The Discourse of Modernism: The Novel*, second edition, Ploiești: Editura Universitatii Petrol-Gaze
- Eagleton, T. (1996) *Literary Theory: An Introduction*. Oxford: Blackwell Publishing

- Edel, L. (ed.) (1963) *Henry James, Pamphlets on American Writers*. No 4. Minneapolis: University of Minnesota Press
- Edel, L. (ed.) (1975a) *The Letters of Henry James: 1843-1875*. Volume I. Cambridge: Harvard University Press
- Edel, L. (ed.) (1975b) *The Letters of Henry James: 1875-1883*. Volume II. Cambridge: Harvard University Press
- Edel, L. (ed.) (1984a) *Henry James: Literary Criticism: Essays on Literature, American Writers, English Writers*. New York: The Library of America
- Edel, L. (ed.) (1984b) *Henry James: Literary Criticism: French Writers. Other European Writers. The Prefaces to the New York Edition*. New York: The Library of America
- Edel, L. (ed.) (1987) *Henry James: Selected Letters*. Cambridge: Harvard University Press
- Edel, L. (ed.) (1996) *Henry James: Complete Stories: 1892 - 1898*. New York: The Library of America
- Eggins, S. (2004) *An Introduction to Systemic Functional Linguistics*. New York: Continuum
- Eimers, J. (2008) 'A Brief Biography of Henry James'. In: Zacharias, G. W. *A Companion to Henry James*. Wiley-Blackwell: Blackwell Publishing
- Emerson, R. W. (2003) *Nature and Selected Essays*. New York: Penguin Books
- Emerson, R.W. (2006) *Nature* (1836) Boston: James Munroe and Company. [online] available from <<https://archive.org/details/naturemunroe00emerrich>>
- Flundering, M. (2005) *Towards a Natural Narratology*. London: Routledge
- Forster, E. M. (1954) (1927) *Aspects of the Novel*, New York: Harcourt Brace and World. [online] available from: <<https://archive.org/details/aspectsofnovel00forsrich>>
- Forster, E. M. (2009) *Notes on English Character*, [online] available from: <<http://ru.scribd.com/doc/14248355/Notes-on-the-English-Character-by-E-M-Forster#scribd>>
- Freud, S. (1913) *The Interpretation of Dreams*, Third Edition, New York: The Macmillan Company, [online] available from <<http://www.bartleby.com/285/>>
- Friedman, M. (1955) *Stream of Consciousness: a Study in Literary Method*. New Haven: Yale University Press
- Friedman, N. (1955) *Point of View in Fiction: the Development of Critical Concepts*. In JSTOR, Vol. 70 [online] available from

- <https://www.jstor.org/stable/459894?seq=1#page_scan_tab_contents>
- Golban, P. (2002) *The Vector of Methodology in Fiction Studies*, [online] available from
<http://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/17/files/DERG_/7/331-352.pdf>
- Golban, P. (2003) *The Victorian Bildungsroman*. [online] Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Yayınları. available from
<http://www.academia.edu/11985408/BOOK_Petru_Golban_The_Victorian_Bildungsroman>
- Grattan, C.H. (1932) *The Three Jameses: A Family of Minds*. [online] London: Longmans, Green and Co. [online] available from
<<https://archive.org/stream/threejamesesfami00grat#page/n9/mode/2up>>
- Gunn, G. (1995) “*Beyond Transcendence or Beyond Ideology: The New Problematics of Cultural Criticism in America*”. In Hutner, G. (ed.), *The American Literary History Reader*, Oxford, New York: Oxford University Press, 131-148
- Gunn, G. (n.d.) *Thinking Across the American Grain Ideology, Intellect, and the New Pragmatism*, [online] available from
<<https://books.google.md/books?id=TpEOTIa1vg0C&pg=PA35&lpg=PA35&dq>>
- Hall, P. (1994) *Literature: The American Experience*. New York: Englewood Cliffs
- Halliday, M. and C. Matthiessen (2004) *An Introduction to Functional Grammar*. London: Arnold
- Hallman, J. C. (2013) *Literature, Love, and the Letters between William and Henry James*. Iowa: University of Iowa Press
- Haralson, E. and J. Kendal (2009) *Critical Companion to Henry James: A Literary Reference to His Life and Work*. New York: Facts on File
- Held, J. (2013) ‘Conscience and Consciousness in *The Ambassadors: Epistemology, Focalization, and Narrative Ethics*’ in *The Henry James Review* (2013), Vol. 34, Number 1. [online] available from
<<https://scholarworks.iu.edu/dspace/bitstream/handle/2022/15447/held.pdf;sequence=>>
- Herman, L. and B. Vervaeck (2001) *Handbook of Narrative Analysis*. London: University of Nebraska Press
- Hoey, M. (1991) *Patterns of Lexis in Text*. Oxford: Oxford University Press

- Holland, L.B. (1964) *The Expense of Vision: Essays on the Craft of Henry James*. [online] Princeton, New Jersey: Princeton University Press. available from <<https://archive.org/stream/expenseofvision00holl#page/n5/mode/2up>>
- Horne, P. (1999) *A Companion to Henry James: A Life in Letters*. London: Penguin Books
- Humphrey, R. (1954) *Stream of Consciousness in the Modern Novel*. Berkeley: University of California Press
- Huxley, A. (2011) *The Doors of Perception*. London: Thinking Inc
- James, H. (1888) "The Art of Fiction" in *Partial Portraits*. London: Macmillan [online] available from <<http://public.wsu.edu/~campbelld/amlit/artfiction.html>>
- James, H. (1984) In Edel, L. (ed.), *Literary Criticism: Essays in Literature, American Writers, English Writers*. New York: Library James
- James, H. (1996) 'The Middle Years'. In *Henry James: Complete Stories 1892-1898*. New York: The Library of America
- James, H. (1998) *The Wings of the Dove*. Oxford: Oxford University Press
- James, H. (2003) *Novels: 1896-1899*. New York: The Library of America
- James, H. (2013) *The Figure in the Carpet*, [online] available from: <<http://www.gutenberg.org/files/645/645-h/645-h.htm>>
- James, W. (2016) 'The Hidden Self' in *Scribner's Magazine*. Vol. 0007. March, 1890 [online] Cornell University Library, available from <<http://ebooks.library.cornell.edu/cgi/t/text/text-idx?c=scri;idno=scri0007-3>>
- Jarrett, C. (2010) *The Rough Guide to Psychology: an Introduction to Human Behaviour and the Mind*. London: Penguin Books
- Jung, C. G. (1969) *Psychology and Religion: West and East*. Volume 11 [online] New York: Princeton University Press, available from <<http://jung.org/Jung%20On%20Archetype%20of%20Self%20article.html>>
- Kern, S. (2011) *The Modernist Novel: A Critical Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press
- Lauter, P. (ed.) (2010) *A Companion to American Literature and Culture*. Oxford: Blackwell Publishing
- Leary, D.E. (1990) 'William James on the Self and Personality: Clearing the Ground for Subsequent Theorists, Researchers, and Practitioners' in *Reflections on the Principles of Psychology: William James after a Century*, ed. Michael G. Johnson

and Tracy B. Henley; Hillsdale, N.J.: Laurence Erlbaum Associates

- Leavis, F. R. (1950) 'James's 'What Maisie Knew': A Disagreement' in *Scrutiny: A Quarterly Review*. [online] available from <<http://www.unz.org/Pub/Scrutiny-1950q2-00115>>
- Lodge, D. (1983) *The Modes of Modern Writing: Metaphor, Metonymy, and the Typology of Modern Literature*. Wheeling: Whitehall Company
- Lodge, D. (1992) *The Art of Fiction Illustrated from Classic Modern Texts*. London: Penguin Books
- Lodge, D. (1996) *The Practice of Writing*. New York: Penguin Books
- Lubbock, P. (ed.) (1920) *The Letters of Henry James*. Vol. 1. [online] London: Macmillan. available from <<https://archive.org/details/lettershenryjames01jamerich>>
- Lubbock, P. (ed.) (1920) *The Letters of Henry James*. Vol. 2. [online] New York: Charles Scribner's Sons. available from <<https://archive.org/details/lettershenryjam01jamegoog>>
- Lubbock, P. (ed.) (2014) *The Letters of Henry James*, [online] available from <https://ebooks.adelaide.edu.au/j/james/henry/letters/complete.html#introduction>
- Makaryk, I. R. (1993) *Encyclopedia of Contemporary Literary Theory: Approaches, Scholars, Terms*. Toronto: University of Toronto Press
- Matthiessen, F. O. and Murdock, K. B. (eds.) (1981) *The Notebooks of Henry James*. Chicago: The University of Chicago Press
- Meissner, C. (2004) *Henry James and the Language of Experience*. Cambridge: Cambridge University Press
- Mirguet, F. (2009) *La représentation du divin dans les récits du Pentateuque*. (The Representation of the Divine in the Pentateuch Narrative) Leiden: Koninklijke Brill NV
- Monk, L. (1993) *Standard Deviations: Chance and the Modern Novel*. Stanford: Stanford University Press
- Morris, J. M. (1998) 'Arts and Letters' in *Wilson Quarterly Magazine, Summer 1998*. [online] available from <http://archive.wilsonquarterly.com/sites/default/files/articles/WQ_VOL22_SU_1998_Review_10.pdf>
- Myers, G. E. (1986) *William James: His Life and Thought*. New Haven: Yale University

Press

- Onega, S and J. A. G. Landa (eds.) (2014) *Narratology: An Introduction*. London: Routledge
- Perry, R. B. (1996) *The Thought and Character of William James*. Nashville: New Paperback Edition
- Pinkney, T. (1990), *D.H. Lawrence and Modernism*, Iowa: University of Iowa Press
- Poe, E. A. (1984). 'The Philosophy of Composition'. In *Essays and Reviews*. New York: Library of America
- Poplawski, P. (ed.) (2012) *English Literature in Context*. Cambridge: Cambridge University Press
- Popova, Y. (2002) 'The Figure in the Carpet. Discovery or Re-cognition' in Semino, E. and Culpeper, J. *Cognitive Stylistics: Language and Cognition in Text Analysis*, Amsterdam: Benjamins
- Posnock, R. (1991) *The Trial of Curiosity: Henry James, William James, and the Challenge of Modernity*. New York: Oxford University Press
- Praisler, M. (2005) *On Modernism, Postmodernism and the Novel*. Bucuresti: Editura Didactica si Pedagogica
- Preves, S. E. (2005) *Intersex and Identity: The Contested Self*. New Brunswick: Rutgers University Press
- Price, R. (1999) *British Society 1680-1880: Dynamism, Containment and Change*. Cambridge: Cambridge University Press
- Putnam, R. A. (1997) *The Cambridge Companion to William James*. Cambridge: Cambridge University Press
- Rawlings, P. (2006) *American Theorists of the Novel: Henry James, Lionel Trilling, Wayne C. Booth*. London and New York: Routledge
- Samvat, R. (1998) 'The Persian Carpet' in *Mehregan in Sydney, Proceedings of the Seminar in Persian Studies during the Mehregan Persian Cultural Festival Sydney, Australia*, ed. Trompf, G. and Honary, M., The University of Sydney, [online] available from <<http://openjournals.library.usyd.edu.au/index.php/SSR/article/viewFile/691/672>>
- Sanders, A. (2000) *A Short Oxford History of English Literature*, second edition, Oxford, New York: Oxford University Press

- Scott-James, R. A. (1908) *Modernism and Romance*. [online] New York: John Lane, available from
<<https://archive.org/stream/modernismandrom01jamegoog#page/n108/mode/2up>>
- Scrupskelis, I. K. and E. M. Berkeley (eds.) (1997) *William and Henry James: Selected Letters*. [online] Charlottesville and London: University Press of Virginia. available from
<<https://books.google.md/books?id=PH6r8rF2FHQC&pg=PP4&lpg=PP4&dq=william+and+henry+james+selected+letters&source>>
- Shanley, M. L. (1989) *Feminism, Marriage, and the Law in Victorian England*. Princeton: Princeton University Press
- Simon, L. (1998) *Genuine Reality: A Life of William James*. New York: Harcourt Brace and Company
- Simon, L. (2007) *The Critical Reception of Henry James: Creating a Master*. Rochester: Camden House
- Smith, V. L. (1994) *Henry James and the Real Thing: A Modern Reader's Guide*. London: Macmillan Press
- Stape, J. H. (1996) *The Cambridge Companion to Joseph Conrad*. Cambridge: Cambridge University Press
- Stevenson, R. (1992) *Modernist Fiction: An Introduction*. Hertfordshire: Harvester Wheatsheaf
- Stevenson, R. (1993) *The British Novel since the Thirties An Introduction*. Iași: Institutul European
- Stevick, P. (1967) *The Theory of the Novel*. New York: The Free Press
- Sutton, W. and R. Foster (1963) *Modern Criticism. Theory and Practice*. New York: The Odyssey Press
- Taylor, E. (1995). 'Oh those fabulous James boys!' *Psychology Today*, March/April, p. 56-66 [online] available from <<https://www.psychologytoday.com/articles/199503/oh-those-fabulous-james-boys>>
- Taylor, E. (1996) *William James: On Consciousness beyond the Margin*. Princeton: Princeton University Press
- Toolan, M. (2016) *Making Sense of Narrative Text*. New York: Routledge
- Toolan, M. J. (2001) *Narrative: A Critical Linguistic Introduction*. London: Routledge

- Tredy, D., A. Duperray and A. Harding (eds.) (2011) *Henry James's Europe: Heritage and Transfer*. Cambridge: Open Book Publishers
- Tuckerman, B. (1894) *A History of English Prose Fiction*. New York, The Knickerbocker Press
- Tyson, L. (2002) *Critical Theory Today: A User-Friendly Guide*, Second Edition. London: Routledge
- Veeder, W. and S.M. Griffin (eds.) (1986) *The Art of Criticism: Henry James on the Theory and the Practice of Fiction*. Chicago: The University of Chicago Press
- Walker P. A. and G. W. Zacharias (eds.) (2006) *The Complete Letters of Henry James, 1878-1880*. Vol. II. Lincoln: University of Nebraska Press
- Walker P. A. and G. W. Zacharias (eds.) (2013) *The Complete Letters of Henry James, 1878-1880*. Vol. I. Lincoln: University of Nebraska Press
- Wall, B. (1991) *The Narrator's Voice: The Dilemma of Children's Fiction*. London: Macmillan
- Wang, L. (2007) 'Theme and Rheme in the Thematic Organization of Texts: Implications for Teaching Academic Writing'. *Asian EFL Journal* 9(1). Article No. 9. [online] available from <http://www.asian-efl-journal.com/March_07_Iw.php>
- Wang, X. F. (2006). 'Grammatical Concepts and their Application in Foreign Language Teaching'. *AARE Conference*, Adelaide, November 27-30, 2006 [online] available from <<https://www.aare.edu.au/data/publications/2006/wan06111.pdf>>
- Williams, M. A. (1993) *Henry James and the Philosophical Novel: Being and Seeing*. Cambridge: Cambridge University Press
- Woolf, V. (2000) 'Modern Fiction'. In McKeon, M. *Theory of the Novel: A Historical Approach*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press
- Wright, E. (1986) 'Modern Psychoanalytic Criticism'. In *Modern Literary Theory: A Comparative Introduction*. Ed. Jefferson, A. and Robey, D. (1983). London: Batsford
- Zacharias, G. W. (ed.) (2008) *A Companion to Henry James*. Oxford: Wiley-Blackwell
- Zwerdling, A. (1998) *Improvised Europeans: American Literary Expatriates and the Siege of London*. New York: Basic Books

Dicționare:

Baldick, C. (ed.) (2001) *The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms*. Oxford: Oxford University Press

Child, P., R. Fawler (eds.) (2006) *The Routledge Dictionary of Literary Terms*. London: Routledge

Quinn, E. (ed.) (2006) *A Dictionary of Literary and Thematic Terms*. New York: Facts on File

Wehmeier, S. (ed.) (2005) *Oxford Advanced Learner's Dictionary* (7th ed.). Oxford: Oxford University Press